

REFERENCES

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
2. Focus on Higher Education in Europe 2010: The Impact of the Bologna Process.
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/122EN.pdf
3. The Bologna Process - Towards the European Higher Education Area.
http://ec.europa.eu/education/higher-education/bologna_en.htm

ЗОВНІШНІЙ БОРГ: ВИЗНАЧЕННЯ, СТРУКТУРА, ПОКАЗНИКИ ТА ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ

Капранова Л.Г. к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Капранова Л.Г. Зовнішній борг: визначення, структура, показники та джерела формування.

В статті наведено різні підходи наукових діячів до визначення сутності зовнішнього боргу. Значний дефіцит державного бюджету породжує необхідність у залученні додаткових фінансових ресурсів. Визначено, що державний борг – сума заборгованості держави перед своїми кредиторами, основну частину якого складає майже завжди зовнішній борг. Наведено динаміка відношення державного та гарантованого боргу до ВВП та рівень критичного значення. Зазначено, що внутрішні і зовнішні борги стали невід'ємної складової фінансової системи більшості країн світу. Причиною виникнення і наростання державного боргу є постійний дефіцит державного бюджету. Істотною проблемою боргової політики України впродовж останніх років залишається надмірне використання урядом зовнішнього позикового капіталу, що породжує погрози дестабілізації державних фінансів. Наведено низку показників зовнішнього боргу, за якими можна зіставляти стан зовнішньої заборгованості різних країн. Наведено існуючі методи управління державним боргом. Зроблено висновок, що жодна держава в світі не може обійтися без зовнішніх запозичень. Основна частина залучених за допомогою позик коштів витрачається на фінансування поточних видатків бюджету. Для фінансування проектів розвитку використовуються лише кошти від міжнародних фінансових організацій та іноземних банків. Зовнішній борг деяких провідних країн світу значно перевищує ВВП цих країн. Для ефективного використання зовнішніх державних запозичень необхідно побудувати зважену макроекономічну та податково-бюджетну політику, створити стабільну політичну ситуацію в країні.

Ключові слова: дефіцит, боргові зобов'язання, державний борг, зовнішній державний борг, внутрішній державний борг.

Капранова Л.Г. Внешний долг : определения , структура , показатели и источники формирования .

В статье приведены различные подходы научных деятелей к определению сущности внешнего долга. Значительный дефицит государственного бюджета порождает необходимость в привлечении дополнительных финансовых ресурсов. Определено, что государственный долг - сумма задолженности государства перед своими кредиторами, основную часть которого составляет почти всегда внешний долг. Приведены динамика отношения государственного и гарантированного долга к ВВП и уровень его критического значения. Отмечено, что внутренние и внешние долги стали неотъемлемой составляющей финансовой системы большинства стран мира. Причиной возникновения и нарастания государственного долга является постоянный дефицит государственного бюджета. Существенной проблемой долговой политики Украины на протяжении последних лет остается чрезмерное использование правительством внешнего заемного капитала, что порождает угрозы дестабилизации государственных финансов. Приведен ряд показателей внешнего долга, по которым можно сопоставлять состояние внешней задолженности разных стран. Приведены существующие методы управления государственным долгом. Сделан вывод, о том, что ни одно государство в мире не может обойтись без внешних заимствований. Основная часть привлеченных с помощью займов средств расходуются на финансирование текущих расходов бюджета. Для финансирования проектов развития используются только средства от международных финансовых организаций и иностранных банков. Внешний долг некоторых ведущих стран мира значительно превышает ВВП этих стран. Для эффективного использования внешних государственных заимствований необходимо построить взвешенную макроэкономическую и налогово - бюджетную политику, создать стабильную политическую ситуацию в стране.

Ключевые слова: дефицит, долговые обязательства, государственный долг, внешний государственный долг, внутренний государственный долг.

Капранова Л. External debt : definition , structure , and sources of indicators .

The article describes various approaches to the definition of the scientific community spirit external debt. Significant state budget deficit makes it necessary to mobilize additional financial resources. Determined that the public debt - the amount owed by the state to its creditors, the bulk of which is almost always external debt. Given the dynamics of the relationship public and publicly guaranteed debt to GDP and its critical value. Noted that internal and external debts have become an integral part of the financial system in most countries. The cause of the rise of public debt and a permanent deficit of the state budget. The essential problem of the debt policy of Ukraine in recent years is the excessive use of government external debt capital, causing destabilization of the public finances. Is a series of indicators of external debt, which you can compare the state of the external debt of different countries. Given the existing methods of public debt management. Concluded that no country in the world can not do without foreign borrowing. The main part of the raised through loans is spent on current expenditure budget. To finance development projects are only used funds from international financial institutions and foreign banks. The external debt of some of the leading countries of the world is much higher than the GDP of these countries. For efficient use of external public borrowing is necessary to build sound macroeconomic and fiscal - fiscal policy , to create a stable political situation in the country.

Keywords: deficit, debt, public debt, external debt, domestic public debt.

Постановка проблеми. Значний дефіцит державного бюджету породжує необхідність у залученні додаткових фінансових ресурсів. Основним джерелом залучених додаткових ресурсів виступають кредити світових фінансових організацій та закордонні приватні особи. Державний борг є важливим макроекономічним важелем регулювання економіки держави, він показує наскільки є стабільним фінансовий, економічний і політичний стан держави. Платоспроможність держави в значній мірі залежить від структури зовнішнього боргу, відсоткових ставок та термінів його повернення. За роки незалежності Україна накопичила значний обсяг зовнішнього державного боргу, основними факторами які впливають на сей процес є значна валюти, через те що ми є як експортозалежними, так і імпортозалежними. Всі валютні надходження йдуть на покриття валютних витрат на оплату імпорту. А таким чином ми постійно скорочуємо валютні резерви і зниженню стійності гривні. Процес отримання позик з одного боку дозволяє країні швидко вирішити гострі проблеми та фінансувати перспективні національні проекти, з іншого – неефективне використання запозичень суттєво збільшує навантаження на державний бюджет майбутніх років.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним і практичним питанням державного боргу присвячені роботи вітчизняних економістів, а саме: О.Д.Василика, Наливайченко С.П., С. Л. Лондар, О. В. Терещенко, О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т.В. Мусієць, Н.І.Костіної, В.І.Кравченка, І.І.Лукінова, І.О.Пуніної, А.М.Мороза, С.С.Осадця, В.М.Федосова, С.І.Юрія, Фурман І. В.,Пасічник Ю. В. та інших.

Метою статті є визначення сутності економічної категорії «зовнішній борг», його структури, показників та джерел формування.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Викладення основного матеріалу дослідження. У сучасному науковому обігу «державний борг», це така сама загальновизнана економічна категорія, як фінанси, бюджет, податки, що відіграє не менш важливу роль в економічному житті суспільства та вимагає чіткої концептуальної, законодавчої й організаційно-правової регламентації, перш за все, з позицій необхідності забезпечення ефективного управління ним.

Як зазначає С. І. Юрій, державний борг — сума прямих договірних зобов'язань органів державного управління перед економічними суб'єктами інших секторів економіки (резидентами) і зарубіжними кредиторами. «Зовнішній борг, у загальному і цілому, визначається як борг, що знаходиться у власності нерезидентів, іноземних кредиторів чи держав. Дуже часто, однак, різниця між зовнішнім і внутрішнім боргом базується на валюті, в якій борг виражений». [1] Зовнішній борг в значній мірі складається з зовнішніх позик як держави, так і суб'єктів господарювання, а також місцевих органів влади.

Під зовнішніми позиками можна розуміти практично усі позики в іноземній валюті. І це буде справедливо майже для усіх країн в сучасних умовах фінансової глобалізації, яка веде до послаблення валютних перспектив країн периферії. Зокрема, у сучасних умовах, використовується механізм надання зовнішніх позик у твердих валютах (американському доларі, євро об'єднаної Європи і японській єні). Суть цього механізму полягає в тому, що "добрий борг" — той, що наданий у твердій валюті. Відповідно для країн периферії цей борг автоматично є зовнішнім боргом, вираженим в іноземній валюті. З високою точністю ймовірності можна припустити, що валютний критерій зможе ігноруватися лише у випадку, коли національні валюти країн-боржників будуть як мінімум виступати лише технічним представником світових валют (через систему currency board), а як максимум будуть повністю витіснені із обігу і замінені, наприклад, американським доларом чи іншою твердою валютою (за умови моновалютності), або за умови повної конвертованості національних грошових одиниць країн-боржників. [1]

Не можливо не погодитись з Наливайченко С.П., який вважає, що внутрішні і зовнішні борги стали невід'ємної складової фінансової системи більшості країн світу. Вони обумовлені наявністю дефіциту бюджету, тобто держава не завжди має можливість провести скорочення витрат відповідно до доходів. Тоді виникає потреба в додаткових фінансових ресурсах, які можна отримати або завдяки емісії грошей або запозиченням як усередині держави, так і ззовні. Розвиток будь-якої держави об'єктивно вимагає внутрішніх і зовнішніх запозичень, які на той або інший період часу фіксуються у вигляді державного боргу. [2, С. 398]

Державний борг викликаний використанням державних позик як одна з форм залучення грошових ресурсів для розширення відтворення і задоволення суспільних потреб. Причиною виникнення і наростання державного боргу є постійний дефіцит державного бюджету.

Державний борг — це проблема, що породжується дефіцитом бюджету. У свою чергу він є сумою непогашених дефіцитів держбюджетів, накопиченою за весь час існування держави(Скребцова)

Істотною проблемою боргової політики України впродовж останніх років залишається надмірне використання урядом зовнішнього позикового капіталу, що породжує погрози дестабілізації державних фінансів. Саме тому майбутня стратегія повинна передбачати зменшення об'ємів розміщення зовнішніх державних позик і досягнення оптимальної структури боргового портфеля держави. Взаємини України з іноземними кредиторами і міжнародними фінансовими організаціями повинні відповідати критерію гармонійного об'єднання процесів глобалізації з одночасним дотриманням відокремлених національних інтересів і стратегічних орієнтирів. [3]

Законодавством деталізовано цілі, на які можна робити запозичення, отже державний зовнішній борг формується:

- позики на фінансування державного бюджету (переважно кошти, що позичені у міжнародних фінансових організацій) та погашення зовнішнього державного боргу;
- позики на підтримку стабільності національної валюти (поповнення валютних резервів);
- позики на фінансування інвестиційних та інституціональних проектів національної ваги;
- гарантії іноземним контрагентам щодо виконання контрактних зобов'язань у зв'язку з некомерційними ризиками;
- державні гарантії, що надаються Кабінетом Міністрів України для кредитування проектів, фінансування яких передбачено державним бюджетом України.[4]

За методологією Всесвітнього банку визначають низку показників зовнішнього боргу для національної економіки, за якими можна зіставити стан зовнішньої заборгованості різних країн, до яких відносять:

- відношення загальної суми зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг — EDIT/XGS.
- відношення загальної суми зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту — EDIT/GNI.
- відношення платежів з обслуговування боргу до експорту товарів та послуг — TDS/XGS.
- Відношення платежів з обслуговування зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту — INT/GNI.
- Відношення офіційних резервів до загальної суми зовнішнього боргу — RES/ EDT.
- RES/MGS — відношення міжнародних резервів до обсягу імпорту товарів та послуг.
- Short term/EDT — частка короткострокового боргу в загальній сумі зовнішнього боргу.
- Concenssional/EDT — частка довгострокового боргу в загальній сумі зовнішнього боргу.
- Multilateral/EDT — частка боргу міжнародним організаціям боргу в загальній сумі зовнішнього боргу.

Деякими країнами також використовується такий показник, як зовнішній борг на душу населення: Він дає уявлення скоріше про зовнішньоекономічну залежність країни, ніж про абсолютне значення зовнішнього боргу[5]

Для оцінки платоспроможності окремої країни використовують показник норми обслуговування державного боргу (НОБ):

НОБ - СП: СВ - 100%

де СП — сума платежів, яку країна має виплатити іншим державам за певний період;

СВ — сума іноземної валюти, отриманої від експорту товарів та послуг.

Якщо НОБ перевищує 20 %, то дана країна є неплатоспроможною.

Показник міжнародної валютної ліквідності (МВЛ) оцінює стан сукупної платоспроможності країн світу чи окремого регіону:

МВЛ - ВР: ІР - 100%

де ВР — золотовалютні резерви центральних банків країн світового співтовариства;

ІР — сума річного імпорту товарів та послуг. [5]

Існує ціла низка проблем, що виникають у процесі регулювання боргів. Суверенна держава може змінювати свої закони в односторонньому порядку, користуватися імунітетом щодо громадянських позовів. На практиці немає механізму, який визначає неспроможність держави. Виконання рішень або постанов стосовно держави часто є неможливим. У деяких країнах заборонено, щоб державні установи та контракти, які вони укладають, перебували під юрисдикцією іноземних судів. [5]

Існує кілька методів управління державним боргом.

Конверсія — зміна дохідності позик. Вона відбувається внаслідок зміни ситуації на фінансовому ринку (наприклад, рівня облікової ставки НБУ) чи погіршення фінансового стану держави.

Консолідація — перенесення зобов'язань за раніше випущеною позицією на нову позику з метою продовження терміну позики. Проводиться у формі обміну облігацій попередніх позик.

Уніфікація — об'єднання кількох позик в одну. Це спрощує управління державним боргом. [6]

Документація кредитів суверенних позичальників схожа на документацію комерційних кредитів. Офіційні кредити та кредити, гарантовані урядом, повинні сплачувати держава, за інші кредити держава не несе відповідальності. Правову основу кредиту —

повноваження на отримання кредиту — викладено в конституції, у парламентському акті. На практиці більшість угод має стандарту форму, іншими словами, положення та умови угоди визначені раніше, і позичальнику вельми рідко вдається висловити свою думку щодо змісту цієї угоди. [5]

Політика управління державним боргом ґрунтується на наступних принципах:

- безумовність виконання взятих державою зобов'язань перед кредиторами;
- оптимальність структури боргових зобов'язань держави;
- мінімально можливі ризики за урядовими борговими цінними паперами при коливанні показників світового фінансового ринку;
- зниження вартості обслуговування державного боргу при наступних запозиченнях;
- заміна короткострокових запозичень на довгострокові, забезпечення рівномірності та уникнення значних пікових боргових

виплат;

- відкритість і прозорість інформації про залучення, використання і погашення позикових коштів. [4]

Управління державним боргом має відбуватися з урахуванням політики державних запозичень (боргової політики). Боргова політика - це напрямки діяльності уряду, що реалізуються через визначений комплекс заходів і спрямований на раціональну та ефективну мобілізацію, розподіл, використання та повернення державою запозичених фінансових ресурсів. Вона у свою чергу акумулює в собі розробку і реалізацію таких взаємопов'язаних та взаємообумовлених елементів, як:

- розроблення стратегії державних зовнішніх і внутрішніх запозичень;
- встановлення обґрунтованого ліміту обсягу державного боргу в цілому, а також внутрішнього та зовнішнього, зокрема;
- визначення тривалості боргового циклу на основі раціоналізації управління динамікою сукупного, внутрішнього і зовнішнього державного боргу;
- вибір найбільш прийнятних у конкретний відрізок часу форм фінансування внутрішніх і зовнішніх державних запозичень (урядові, банківські чи комерційні кредити, державні цінні папери), ступеня концентрації боргових зобов'язань України по окремих кредиторах (міжнародні фінансові організації, уряди зарубіжних країн, іноземні приватні кредитори, вітчизняні юридичні та фізичні особи), рівня диверсифікації запозичень за валютним складом (спеціальні права запозичення (СПЗ), долар США, євро тощо) з урахування ефективного розподілу пов'язаних з цим інвестиційних ризиків;
- розгляд питання щодо можливості (або неможливості) капіталізації частини державного боргу (з відповідною пропозицією кредиторам погашення певної частки боргу державною власністю);
- заходи щодо здешевлення державних запозичень і зниження ризику їх обслуговування (при визначенні вартості обслуговування кредитів слід враховувати оцінку можливого зниження потенційного рівня та погіршення умов. Однією з головних характеристик для формування боргової політики держави є

- співвідношення суми державного боргу до ВВП (критичний рівень: 60 - 100 %). [4]

Як зазначає Фурман І. В. [7] здійснення ефективного управління зовнішнім державним боргом України передбачає розробку концепції такої стратегії, з точки зору якої державний борг слід визначати не як борговий тягар на національну економіку, а як інструмент механізму забезпечення економічного зростання країни. Вона виділяє два основних напрямки концепції боргової стратегії України: 1) повна відмова від нових зовнішніх державних запозичень; 2) здійснення нових зовнішніх запозичень у безпечних розмірах і тільки на інвестиційні цілі.

Не можливо не погодитись з Наливайченко С.П., який зазначає, що борги держави економічно виправдані лише в тому випадку, якщо здійснювані за їх рахунок витрати сприяють збільшенню майбутніх доходів або наводять до скорочення майбутніх бюджетних витрат, тобто мають позитивний рівень прибутковості, який дозволяє державі надалі погасити основну суму боргу і сплатити відсотки по ньому. До таких витрат відносяться інвестиції, і тому приріст державної заборгованості згідно економічної теорії не повинен перевищувати суми державних інвестицій. [2]

У багатьох країнах таке обмеження закріплене в конституціях.

З зовнішнім боргом української держави все навпаки. Беручи зовнішні займи українська влада направляє їх у банківський сектор для штучного запобігання девальвації гривні. Ми просто проїдаємо взяті у борг гроші під досить високі проценти і при цьому розвиваючи промисловість. Це політика проїдання. Поки ми будемо «проїдати» іноземні займи, а не інвестувати ці фінансові ресурси у розвиток промисловості ми будемо брати все нові займи, щоб покрити взяті раніше. І таким чином ніколи не зможемо вибратися з боргової ями.

Так, за даними ZAXID.NET американський інвестиційний фонд Franklin Templeton придбав у серпні 20% зовнішнього боргу України. За інформацією видання, сукупна вартість придбаних інвесткомпанією цінних паперів становить близько \$5 млрд. У 2014 році Київ повинен повернути кредиторам близько \$10 мільярдів. Наприкінці вересня різко зросла вартість страховки від дефолту України: вона перевищила 1000 пунктів. Це означає, що ймовірність відмови Києва від своїх боргів інвестори оцінюють в десять відсотків.[8] За офіційною статистикою Національного банку України, на кінець першого півріччя 2013 року загалом валовий зовнішній борг України становив \$136,3 млрд. З них \$27,1 млрд – обсяг зовнішнього боргу сектору загального державного управління.[8]

Висновок. Жодна держава в світі не може обійтися без зовнішніх запозичень. Основна частина залучених за допомогою позик коштів витрачається на фінансування поточних видатків бюджету. Для фінансування проектів розвитку використовуються лише кошти від міжнародних фінансових організацій та іноземних банків. Зовнішній борг деяких провідних країн світу значно перевищує ВВП цих країн. Для ефективного використання зовнішніх державних запозичень необхідно побудувати зважену макроекономічну та податково-бюджетну політику, створити стабільну політичну ситуацію в країні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Фінанси: Підручник / С. І. Юрій [та ін.] ; ред. С. І. Юрій, В. М. Федосов. - К. : Знання, 2008. - 611 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/19991130/finans/finans1>
2. Наливайченко С.П. Актуальные проблемы обслуживания внешнего государственного долга в Украине и его влияние на финансовую безопасность /С.П. Наливайченко //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Экономика и управление». Том 23 (62). 2010 г. № 3. С. 396-402.
3. Проблемы государственного долга Украины //Словарь финансовых терминов [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://uallfinanz.com/news/view_text.php?id=128
4. Лондар С. Л. Фінанси : навч. посібник / С. Л. Лондар, О. В. Терещенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384с. http://pidruchniki.ws/10290228/finans/derzhavniy_borg#905
5. Мозговий О. М. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. /О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць, К.: КНЕУ, 2005. — 557 с. <http://buklib.net/books/28457/>
6. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2006. – 607 с. http://pidruchniki.ws/14980727/finans/derzhavniy_borg#950
7. Фурман І. В. Стан зовнішньої заборгованості України перед міжнародними кредиторами: оцінка та напрями врегулювання // фінансовий простір. – 2013. – № 2 (10). – С. 66 – 73
8. Американські інвестори почали скуповувати зовнішній борг України /Електронне видання ZAXID.NET [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?amerikanski_investori_pochali_vikupovuvati_zovnishniy_borg_ukrayini&objectId=1297015
9. Скребцова Т. В. Управление внутренним и внешним долгом российской федерации /Т. В. Скребцова, И. И. Мантикова [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/8042-2013-05-27-13-40-20>